

De her-denking van Albrecht Rodenbach

door

CLEM NEUTJENS

Dames en Heren,

Dit jaar zijn er al heelwat herdenkingstoespraken gehouden waarin de romantische geestdrift en het Vlaams-nationaal élan van Albrecht Rodenbach steeds opnieuw geloofd en bezongen worden : de „Blauwvoet” vliegt opnieuw van de ene plechtige zitting naar de andere !

Ik begrijp dat men het verleden wil doen herleven, en ook ik ben Rodenbach dankbaar dat hij gedurende vijftig jaar zoveel Vlaamse jongeren enthousiast heeft gemaakt voor een goede zaak. Maar ik zou meer willen doen dan het stellen van een piëteitsact. Ik zou aan de jonge mensen van nu niet alleen willen vertellen dat wij in onze geschiedenis een Rodenbach *hebben*, maar dat ze opnieuw een Rodenbach moeten *zijn*.

Daarom moeten wij hem her-denken. D.w.z. : we moeten bedenken wat hij voor ons nu nog kan betekenen. We moeten tonen in welke mate hij een levend element kan zijn van onze huidige cultuur, geen voorbeeld om louter te vereren maar om na te volgen.

Om hiertoe bij te dragen zou ik twee aspecten van Rodenbach naar voren willen brengen die totnutoe betrekkelijk weinig aandacht hebben gekregen :

1. de zorg die Rodenbach steeds heeft besteed aan de evenwichtige uitbouw van zijn eigen psyche, en
2. zijn constant zoeken naar een opdracht in de gemeenschap van zijn tijd.

Ik denk dat juist deze twee geestrijke ondernemingen exemplatief kunnen zijn voor de jonge mensen van onze eigen generatie.

1. *De zorgvuldige uitbouw van zijn persoonlijkheid*

Volgens mij ligt de betekenis van de teksten die Rodenbach ons heeft nagelaten niet zozeer in hun poëtische waarde, maar zijn het psychologische dokumenten waaruit een buitengewone intellectuele en morele kracht naar voren komt. Hij heeft het geschreven woord handig en eerlijk gebruikt om zijn Vlaams ideaal te dienen, maar meer nog als een middel om klaar te zien in zichzelf.

Uit de oudste bewaarde brieven aan zijn leraar van de 4de Latijnse, eerwaarde heer Flamen, blijkt hoe bewust en bezorgd Rodenbach zijn puberteitscrisis beleefde. Hij ontleedt zijn twijfels en onzekerheid, hij vraagt hulp en leiding.

In gedichten uit deze periode schrijft hij met veel schroom en toegedekt door onschuldige symbolen over de eerste ontdekking van het kwaad in zichzelf, over het verlies van de kinderlijke naïviteit en de ervaring van de menselijke tweespalt. Als achttienjarige schrijft hij het gedicht *Die Beke* (1874/75), een lange allegorie waarin het beeld van de beek staat voor zijn eigen jeugdige levensgang doorheen de bloeiende weide van het leven. Eerst is hij bekoord door het lieflijke landschap, maar al vroeg ondervindt hij dat de wei het water van de beek drinkt, dat het leven uit hem wordt gezogen :

O twi ! deze lachende trouwloze had
mi bedrogen en dronk onversadig haer sat,
al wist si dat ik ervan sterven sou.
Dat was dezer lachende wiede trou !
En ik dan liet wanhopig menigen tyd
mi drinken door haer, [.....]
En ik lag daer machtloos en bina vermoord.

In 1876 schrijft hij in het gedicht *Aan Maria* hoe hij de begeerte en de drift in hem voelt wakker worden :

De jongling reisde en stapte langs de baan ;
de bane klonk, 't wierd nacht daar hooge zwom de maan.
Vereend, oneindig zwol 't begeren in zijn herte.
De duisternisse naderde van uit de verte.
Maar al met eenen keer, wierd hij een zang gewaar,
zoo schoon en toch zoo vreemd, al uit den donkren daar.
De jongeling bleef staan, wijl zijn ontsteld gezichte,
langzaam de wind hem tegenwoei, de blikken richtte.
De stemme zong „o kom" doch iets zei hem : „Ga voort".
Horkend en aarzelend stapt hij tot aan den boord,
en voelt het wild begeren van zijn lijf en herte.
De tooverende stemme kloeg al uit de verte.
Hij stond daar radeloos, maar, al met eens, een sprong...
en zie daar snelde hij alwaar die stemme zong.

In de rest van het gedicht schreeuwt hij met overdreven adjectieven zijn angst en zijn ontreddering uit.

Dit zijn slechts twee staaltjes van de vele teksten waarin Rodenbach zijn eigen psychische groei beschrijft. Geleidelijk nemen tegenstrijdige krachten hem meer en meer in hun bezit : aan de ene kant is er zijn scherp, zelfs koel intellect, anderzijds is er een

groeïende zintuiglijkheid en zinnelijkheid. Wanneer hij in 1878 te Brussel een opvoering heeft bijgewoond van Wagners „Tannhauser”, schrijft hij diezelfde nacht nog een gedicht waarin hij reageert op de korte – toentertijd ongetwijfeld voorzichtig opgevoerde – verleidingsscène uit het voorspel :

Trillend, bevend, smeekend, weenend, zuchtend,
 door haar wilde kussen hem bezeerend,
 schrikkelik streefend, vol leeuwinnen-
 liefde, poogt zij ten wellustigen leger
 haren dichter weêr te wringen. Vlamvend,
 als het ware, vloten hare blonde
 lokken bij haar angstig wentelen. Hijgend
 golven hare wellustgierige borsten.
 Vurig gloeien hare wangen, laait haar
 vonkelende ooge. Dorstig brandend stort haar
 mond de kussen en der dolgesarde
 liefdetale met den warmen adem
 uit haar woelig lijf. In wild bekoren
 wringt zij hare leden op het bedde,
 put met al der vrouwelike wanhoop
 onbewuste fijnheid in dit opperst
 pogen der wellustige liefde teêrheên
 uit en der begeerlikheden scherpste
 prikkelingen.

Rodenbach reageert typisch vanuit zijn negentiende-eeuwse internaatsopvoeding waarop hij – in andere teksten dan weer – sarcastische kritiek oefende.

Het aantal bewijspplaatsen dat hier kan aangehaald worden om aan te tonen hoe bruisend het innerlijk leven van Rodenbach zich ontwikkelde en op welke wijze hij dit trachtte in de hand te houden, is eindeloos groot. Maar het kroonstuk is ongetwijfeld zijn *Gudrun*.

Dit toneelstuk is ons bekend als symbool van de Vlaams nationale geschiedenis. En dat is het ook. Maar er is een nog veel dieper betekenisniveau : de kern van de zaak is niet zozeer de strijd om Moerenland, maar de strijd in zijn eigen hart. Het drama dat hij opvoert is nog meer het zijne dan dat van zijn vaderland.

Rodenbach gebruikt het theater als model van het leven op verkleinde schaal, als een schaakbord waarop hij de pionnen eigenmachtig kan verplaatsen. Hij gokt en experimenteert, en hij wacht zelf nieuwsgierig op de ontknoping.

Rodenbach was geen Shakespeare : hij bezat niet het vermogen om in één enkele figuur de totale complexiteit van zichzelf op te roepen. Daarom verdeelde hij de verschillende aspecten die hij in zich had ontdekt over verschillende personages. Elke figuur uit

Guðrun stelt een kracht of een dimensie voor die hij in zich aanwezig en strijdend wist :

- Allectus is de arrivist in Rodenbach, ook de kenner van het vrouwenhart, de wellustige genietter,
- Camillus is de edele jongeman die Rodenbach wou zijn, de door morele en intellectuele overwegingen verlamde, degene die in het leven altijd te laat komt,
- Carausius is de activist, de berekenaar die tot een compromis bereid is,
- Herwig is Rodenbachs Ideal-Ich zoals hij dat voor zichzelf ontworpen had,
- *Guðrun* is het beeld van het Ewig Weibliche zoals dat in hem leefde.

De geschiedenis van het ontstaan van de liefde tussen Herwig en *Guðrun* is archetypisch voor Rodenbach. Alle componenten zijn aanwezig : de tederheid en de schroom, de hartstocht en de onrust, de afstandelijkheid en de intimiteit.

Eén van de mooiste momenten in het hele werk is het ogenblik waarop Herwig aan *Guðrun* zijn liefde moet verklaren. Tijdens een Wagneriaanse maannacht is hij met haar toevallig alleen. De nodige woorden geraken hem niet over zijn lippen. Maar in de verte zingt een Noorman een liefdeslied. Herwig hoeft bij het einde van het laatste couplet slechts te fluisteren : „zo is het ook voor ons”.

De groei van de liefde beschrijven was niet de enige zorg van Rodenbach in zijn drama. Zijn streven naar „Waarheid”, zijn behoefte aan inzicht in het leven, zijn confrontatie met wat hij het „noodlot” noemde, heeft hij hoofdzakelijk gestalte gegeven in de figuur van Wate. Deze blinde ziener streeft impulsief naar zijn ideaal, vergist zich keer op keer maar zal uiteindelijk – ondanks zichzelf – het doel bereiken, want het is de rechte richting die geëerd wordt en geloond.

2. *Het zoeken naar een opdracht in de gemeenschap*

Rodenbach was geen gedweë, conservatieve katholiek. Hij verzette zich tegen het liberalisme van zijn familie, tegen het frans-kiljonisme van de Belgische staat, tegen de engheid van zijn opvoeding in het Klein Seminarie van Roeselare.

Zijn vlaamsgezindheid werd zeker gewekt en gevoed door Flamen en Verriest, maar ze vond kracht in Rodenbachs nonconformistische geest van verzet. Er zijn in *Wahrheit und Dichtung* meer dan voldoende teksten om dit te illustreren.

Rodenbach ging al heel vroeg zijn eigen weg bij het zoeken naar een eigen ideologie. Zo is er b.v. het gedicht *Geschiednisse*

(1878). Het is geen grote poëzie, maar het getuigt van een visie op de wereldgeschiedenis zoals jonge mensen van 21 jaar die slechts zelden bezitten. Het brengt een synthese die aanvangt bij de zondeval in het Aards Paradijs, en over Babel, de klassieke cultuur, de middeleeuwse Kerk, de renaissance en het protestantisme reikt tot aan zijn eigen negentiende eeuw. Het is een pleidooi voor de verzoening tussen het liberalisme en het katholicisme, tussen spiritualisme en heidendom.

Rodenbach weet nu dat zijn gedicht *Waarheid* (1877) een grote illusie was, een standbeeld dat hij had opgericht om in de verte naar te kijken. Hij beseft nu dat het leven een afgrond is die telkens een andere afgrond oproept (*Abyssus abyssum invocat*, 1877). Hij aanvaardt het Noodlot als de kracht van het leven die hij niet kan beheersen. Hij heeft op dat ogenblik in zijn eigen leven al herhaaldelijk moeten ervaren dat de antagonistische krachten die hij in zichzelf had erkend in de ganse gemeenschap werkzaam zijn. Hij kende de zinloze tegenwerking van de superior in Roeselare, de kleingeestige strijd tussen de professoren Willems en Alberding Thym te Leuven, de pijnlijke verwijdering tussen hemzelf en Pol De Mont.

Hij trad uit de engheid van zijn Westvlaams milieu en zocht contact met de Waalse intellectuelen rond het tijdschrift *La jeune Belgique*, met de liberale Gentse uitgever Hoste, met de vrijzinnige criticus Max Roosees, enz.

Wat of wie Rodenbach zou geworden zijn indien hij langer dan 24 jaar had geleefd, is moeilijk te zeggen. Hij studeerde Rechten te Leuven, wellicht met de bedoeling om eens volksvertegenwoordiger te worden. Hij las de werken van de grote denkers uit het laatste kwart van de negentiende eeuw, hij had al over Hegel gehoord, misschien zelfs over Marx.

Zeker is dat hij een voorvechter zou geworden zijn van de verdraagzaamheid, van wat wij op dit ogenblik pluralisme noemen. Of hij zich bij een bepaalde politieke partij zou hebben thuisgevoeld, lijkt lang niet waarschijnlijk. Daarvoor was hij te zeer een zoeker. Maar zoals Wate zou hij ooit eens zijn doel hebben bereikt.

Rodenbach is gedurende 50 jaar de bezieler van de Vlaamse jongeren geweest. Allen die nu meer dan veertig zijn hebben zijn strijdliederen gezongen in velerlei verenigingen. De *Psalm van Rodenbach* werd tot in 1953 door de Leuvense Germanisten afgedreund als inzet van elke vergadering. Wij moeten er niet van dromen dat deze tijd nog terugkeert, maar we kunnen het beeld van Rodenbach toch blijven voorhouden als we hem tonen als oprechte, intelligente jonge man die bewust heeft gewerkt aan zichzelf ten bate van zijn volk.